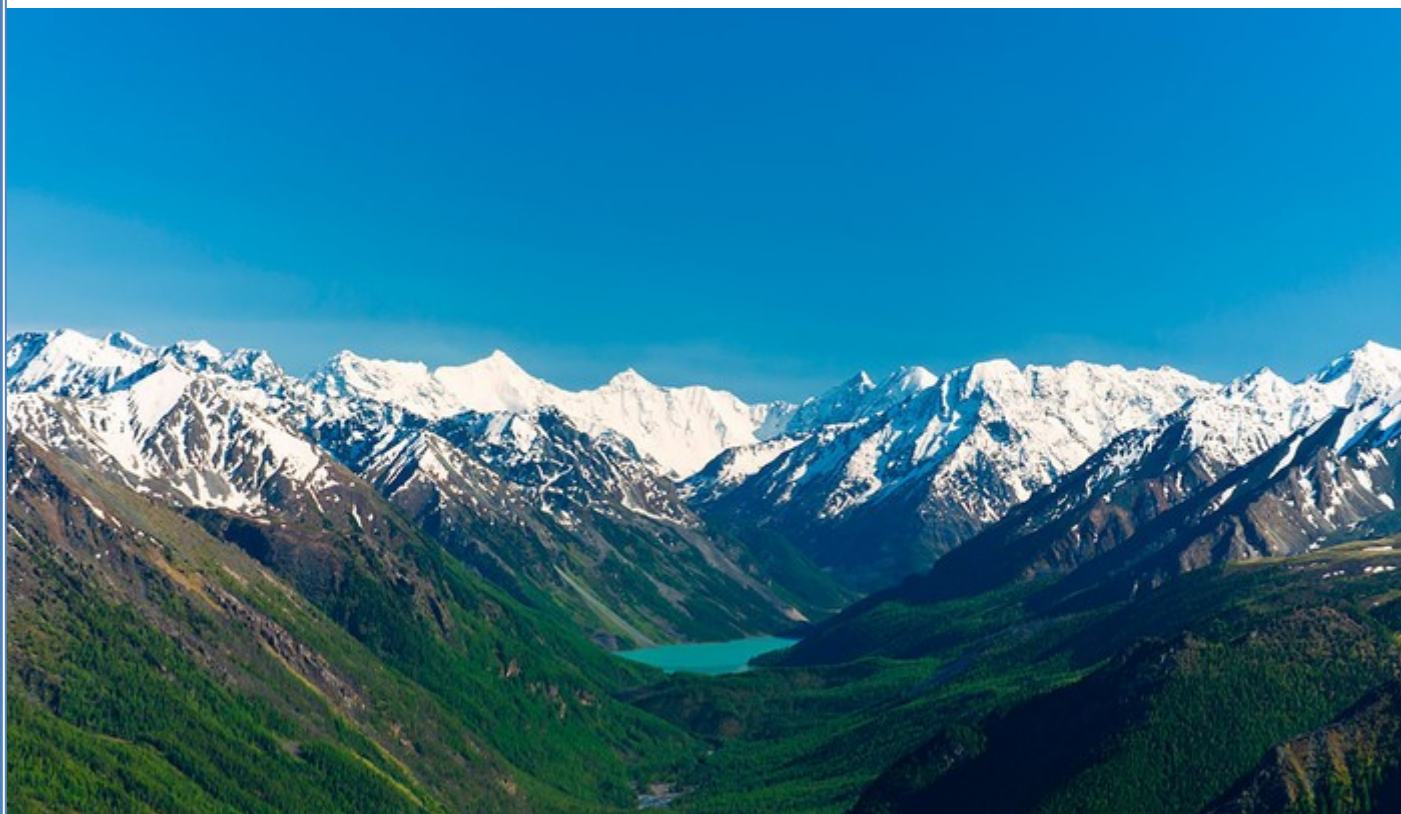

ТЕМÆ : «ХÆХТЫ БОН»

БЕСЛÆНЫ 12-ÆМ РÆВДАУÆНДОН «ХИСТÆР КЪОРД»

ХЪОМЫЛГÆНÆГ : БИТАРТЫ ГАЛИНÆ

– Рæзын кæнын сабиты логикон хъуыдыкæнынад æмæ фæлгæнæн.

– Хъомыл сæм кæнын æрдз хъахъхъæныны æмæ æрдзыл аудыны æнкъарæнтæ.

Архайæн фæрæзтæ:

Цæстуынгæ. Тæлы, йæ астæу уæлдæфон шар фидаргонд, афтæмæй, кæнæ – стыр тæлы æмæ бæттæн уæлдæфон шар имитаци кæнынаен. Лупæ, 2 колбæйы. Нывтæ: маера, хуыкком, къутæр, зæхх. Цæрæгойты нывтæ: арс, тæрхъус, æхсæрсæттæг, уаллон æмæ æнд., хъæд æмæ зайæгойтæй кадавар хæхбæсты 2 нывы. Алыхуызон кубиктæ «Пирамидæтæ» аразынаен: зæхх, зайæгойты дуне, цæрæгойты дуне, уæлдæф, адæймаг.

Райуаринаг. Гыццыл блокноттæ (кæнæ гæххæтты сыфтæ-планшеттæ, фæлварæнты номыртæ сыл фыст), кърандæстæ кæнæ фломастертæ, дамбаца, кукла, гæппытæгæнæн (ска-калка).

Ахуыры нывæст

Хъ. Сывæллæттæ, цавæр зæрдæйы уаг уын ис, уый равдисут. Ныр та равдисут, куыд тыхджын стут, уый. Сивазут уæхи хурмæ. Кæрæдзимæ уæ мидбылты бахудут. Тынг хорз. Хъæбатыр сывæллæттæ стут? Зæрдæхæлар стут? Алцы зонынмæ тырнаг стут? Æрдз уарзут? Фæнды уæ æрдзы тыххæй фылдæр базонын? Тынг хорз уæдæ. Раст ахæмтæ хъуамæ уой æвзонг натуралисттæ.

Сабиты дзуæппытæ.

Хъ. Сабитæ-натуралисттæ ахуыр кæнынц æрдзы сконд, Дуне. Фæнды уæ, цæмæй натуралисттæ фестат? Æмæ кæдæм у нæ бон ацæуын?

Сабиты дзуæппытæ.

Хъ. Мæн фæнды, цæмæй абалц кæнæм хæхбæстæм.

Хæхбæсты æрдз кæй ахуыр кæндзыстæм, уымæ гæсгæ нæ сбæрæг кæнын хъæуы, сæйрагдæр чи у, уый – адæймаг æви æрдз – æмæ нæ уый тыххæй бахъæудзæн цавæрдæр ифтонггæрзтæ (оборудование). Цы нæ бахъæудзæн, уый уæхæдæг равзарут.

Стъолыл – лупæ, блокноттæ, кърандæстæ, колбæтæ, хызын, мел, спичкæтæ, æхсыры авг (кæнæ агуывзæтæ), гæнгæнæн, дамбаца, кукла, машинæ. Сабитæ æвзарыны предметтæ балцы цæуынаен, æмбарын кæныны сæ архайд. Алчидæр райсы блокнот æмæ фломастертæ, хызыны сæвæрыны колбæтæ, мел æмæ лупæ.

Хъ. (райсы æхсыр – мыййаг куы бахъæуа). Цæттæ стæм балцы цæуынмæ. Фæлæ цæугæ та цæуыл акæндзыстæм?

Сабиты дзуæппытæ.

Хъ. Мæн фæнды уæлдæфон шарыл ацæуын.

(Сабитæ серхæцыны тæлыйы кæрæттыл æмæ къорды уаты иу ранæй иннæмæ цæуыны. Къорды уаты – хæххон пейзажы имитаци: нывтæ, нывгонд бæлæстæ, дуртæ, гæххæттæй конд цæугæдон.) Сывæллæттæ, нæ шар йæхи бæрзонд систа. Æркæсут бынмæ, цы дзы уынут?

С. Æз бынæй уынын гуылфгæнгæ цæугæдон. Æз та уынын быдыры хизæг фысты дзуг. Æз та уынын цæргæсы, уый базыртæ не змæлын кæны, афтæмæй тæхы æмæ а. д.

Хъ. Афон нын у зæххыл æрбадынаен. Сындæггай нæхи æруадзæм, нæ шар бынмæ æрцыд. Æрбадтыстæм. Рахизут ныр. Акæсут-ма, цы диссаджы рæсугъд у нæ алыварс! Лæмбынæг уæ хъус адарут, цы хъусут? *(Зæлыны дискыл фыст æрдзы хъæлæстæ: цæугæдоны уынæр, цъиуты хъæлæстæ.)*

Сабиты дзуæппытæ.

Хъ. *(сабиты æрбалæууын кæны йæхи серхъуыдыгонд цæугæдоны размæ: хъуамæ дзы иставæр мигæнæны уа дон сæвæрд).* Зæгъут-ма, цавæр у цæугæдон? Фæбæрæг

кæнут уæ блокноты, гуылфгæнгæ кæй цæуы, уый. Цавæр нысанæй йæ фæбæрæг кæндзыстут? Цæмæн? Ноджы ма цавæр у?

С. Уазал.

Хъ. Фæбæрæг кæнут, цæугæдон уазал кæй у, уый. Цавæр нысанæй йæ фæбæрæг кæндзыстут? Цæмæн у уазал?

Сабиты дзуæппытæ.

Хъ. Дон æгъуыз кæй у, уый сбæрæг кæнæм. Колбæты (*кæнæ агуывзæты*) ныккæнæм – сæ иуы дон, иннæйы та æхсыр. Фломастертæй гæххæтты сыфыл скæнæм цавæрфæнды ныв. Нывыл уал раздæр æрæвæрæм донимæ колбæ, æркæсæм æм уæлейæ. Ныр та йыл æрæвæрæм æхсыримæ колбæ. Цы раргом кодтат?

Сабитæ хатдзæгтæ кæныны.

Хъ. Нæ хатдзæг блокноты фæбæрæг кæнæм: дон у æгъуыз, рæсуг, зæгъæм, сырх фломастерæй ахахх кæнут ставд хахх, ома нæй йын хуыз, рæсуг у).

Хъ. Тынг хорз! Зæгъæм, бахæцца стæм цæугæдонмæ æмæ дзы хид та нæй, уæд цы ми бакæндзыстæм?

Сабиты алыхуызон дзуæппытæ.

Хъ. Хорз, уæдæ дарддæр ацæуæм. Æркæсут-ма, цымæ адон кæй хæдзæрттæ сты? Цымæ дзы цавæр цæрæгойтæ цæры? (*Сабитæ хæстæг æрбалæууыны нывты размæ: маера, хуыкком, зæхх æмæ къутæры нывтæм, цы цæрæгойтæ дзы хъуамæ цæрой, уыдоны нывтæ фидар кæныны. Цæрæгойты нывтæ сæвзарыны алыхуызон цæрæгойты нывты æхсæнæй.*)

Хъ. Сывæллæттæ, ныр та уæм æз дæтдзынæн цæрæгойтæ æмæ мæргъты тыххæй фæрстытæ, сымах та дзуæппытæ хъуамæ ссарат нывты æхсæн.

– Ацы цæрæгойтæ æмæ мæргътæй мыстытæ чи хæры? (*Рувас, уыз.*)

– Бæрзонд хæхты чи цæры? (*Дзæбидыр.*)

– Сырдтæй зымæджы фына́й чи кæны? (Арс.)

– Хæхтæй бæрзонддæр чи тæхы? (Цæргæс.)

Сывæллæттæ, æрбакасут ныр та маена ацы дыууæ нывмæ. Цы уынут? Цæмæй хицæн кæнынц кæрæдзийæ? Хæхбæсты ахæм бæрзонд бæлæстæ цæуылнæ зайы? Цæмæй къæдзæхтыл зайой, уый тыххæй цавæртæ хъуамæ уой бæлæстæ? Цы ма не сбæрæг кодтам хæхбæсты æрдзы тыххæй? Уæдæ дарддæр араст уæм.

(Хъомылгæнæг æмæ сабитæ бамбæлынц бырæттыл: банкæ, гæххæтт, пластика авг, æмæ а. д.)

Хъ. Сывæллæттæ, адон цы сты? Куыд хъуыды кæнут, цымæ сæ чи ныууагъта? Æмæ уый раст у? Алчи йæ фæстæ бырон куы кæна, куынаæ æфснайа, уæд æрдз цы уавæры уыдзæн? Уæдæ ахъуыды кæнæм иумæ æрдзы хъæбысы хидарыны æгъдæуттыл.

(Сабитæ равзарыны картчкæтæ: цы 'мбæлы æмæ цы не 'мбæлы кæнын æрдзы хъæбысы. Не 'мбæлы: бырон кæнын, арт, кæм не 'мбæлы, ахæм ран кæнын, нæ фæстæ бырæттæ уадзын æмæ а. д.)

Хъ. Зæгъут-ма, æнæ спичкæтæй куыд скæнæн ис арт? *(Лупæ æмæ хус къæццæлтæй.)*

Хъ. Зæгъæм, хæринаг дæм нæй, фæлæ тынг сæххормаг дæ, уæд та цы кæнгæ у? Сывæллæттæ, нæ райгуырæн зæхх хъуыстгонд у йæ хосгæнæг суадæттæй (целебные источники). Суадæтты дон у сыгъдæг æмæ хæрзад. Цымæ цæмæн? Скæнæм та фæлварæн. Дон мæры мидаг ахизы цалдæр сывæлдæджы (слой) 'хсæнты, ссыгъдæг вæййы æмæ дзы рауайы суадонны дон. *(Пластикæ авг алыг кæны, йæ сæр ын базилы æмæ дзы цъаргай равæры: кæрдæг, саумæр, æлыг, змис, уирагдур. Авгæй съл æркæны чъизи дон. Сабиты хъус æрдары, дон сыгъдæгæй куыд æркæлы, уымæ. Сабитæ хъуамæ сæхæдæг скæной хатдзæгтæ.)*

Хъ. Сывæллæттæ, нæ балц йæ кæронмæ æрхæццæ æмæ нын

афон у фæстæмæ здæхынаен. Мах нырма бирæ хæттыты цæудзыстæм балцы, цæмæй фылдæр базонам æмæ фенæм. Фæлæ ма иу фарстæн дзуапп раттут: «Адæймаг æрдзæн йæ паддзах у æви йæ хъæбул?»

Сабиты хатдзæгтæ.

Хъ. Скæнæм та фæлварæн. Нæ разы ис кубиктæ, кубикты руаджы скæндзыстæм фæлварæн. Зæгъут-ма, цæмæй конд у æрдз? Скæнæм пирамидæ: зæхх, зайæгхалы дуне, цæрæгойты дуне, уæлдæф, адæймаг. Цы ‘рцæуид, зæхх куынауал уайд, уæд? *(Айсы иу кубик, æмæ пирамидæ æрызгъæлы.)*

Сабиты дзуæппытæ.

Хатдзæг: байсæфдзысты зайæгойтæ, цæрæгойтæ, адæймаг.

Хъ. Зæгъæм, цæрæгойтæ æваст æрбайсæфтысты, уæд цы уайд? *(Айсы кубик – цæрæгойты дуне – æмæ та пирамидæ æрызгъæлы.)*

Сабиты дзуæппытæ.

Хатдзæг: Цæрæгойтæ æрдзы стыр бынат ахсынц, æнæмæнг хъæуынц.

Хъ. Цы ‘рцæудзæн, адæймаг зæххыл куы нæ цæра, уæд? *(Айсы та иу кубик – пирамидæ æрызгъæлы.)* Уæдæ адæймаг кæд æрдзы хъæбул у, уæд хъуамæ цæра æрдзы æгъдæуттæм гæсгæ, знаггад ма хæсса, фæлæ æххуыс кæна æрдзæн.

(Спайда кæнæн ис алыхуызон кубиктæй: хуызты руаджы æнцондæрсей бамбардзысты сабитæ, æрдз куыд конд у, уый.)

Хъ. Сбадæм уæдæ тагъддæр нæ уæлдæфон шарыл æмæ аздæхæм сабиты рæвдауæндонмæ.

Сабитæ та æрхæцынц тæлыйыл æмæ, кæцæй рацыдысты балцы, фæстæмæ уыцы бынатмæ бацæуынц. Хъомылгæнæджы ныхасмæ гæсгæ («Æрбадæм!») сын-дæггай æрбадынц.

Хъ. Уыйадыл нæ балц фæци. Æркæсут ныр уæ блокноттæм,

цал цымыдисаг хатдзæджы скодтам. Уæ зæрдæмæ цы фæцыд тынгдæр? Цы уæм фæкаст зын?